

Irak'ı Yeniden İnşanın İmkkanı: ABD-İran Rekabetinin Etkisi

EMRAH KEKİLLİ

- Irak'ın yeniden inşası için gerekli finansal imkanlar sağlandı mı?
- Seçim sonrası siyasi tabloda Irak'ı inşa için gerekli ortam oluşacak mı?
 - ABD-İran rekabetinin Irak'ın inşasına etkileri ne olur?

GİRİŞ

ABD'nin Irak işgali sonrasında Washington-Tahran arasındaki güç mücadelesi, DEAŞ'ın neden olduğu yıkım, farklı toplumsal kesimler arasında oluşan kriz alanları ve bunların siyasete yansımaları Irak'taki siyasi ve ekonomik hayatı olumsuz etkiledi ve devletin yapısını işlevsiz hale getirdi. Devlet inşasında gerekli adımların atılmaması ve atılan adımların ise istenilen neticeleri vermemesi, iç ve dış borçlanma, ekonomik krizler ve güvenlik sorunları Irak'ı bugün de devam eden derin bir krize sürüklemiştir. Özellikle DEAŞ'ın bir dönem kontrol ettiği bölgelerdeki somut yıkım, iç göç, siyasi bunalım ve güvenlik sektöründe melezleşme "Irak'ın yeniden inşası" kavramını gündeme getirmiştir.

İfade edilen hususlar Irak siyasetinin en önemli gündem başlıkları olurken etnik ve mezhebi temelde bölünen siyasete ülkeyi içinde bulunduğu açmazdan çıkarması için ciddi sorumluluklar yüklenmiştir. Irak siyaseti işgali müteakip 15 yılda ifade edilen krizlerin altında ezilen seçmen ve bunları düzeltmekle mükel-

lef olan siyasetçinin etkileşimiyle önemli dönüşümler yaşamıştır. İşgal sonrasında meydana çıkan Kürt, Şii ve Sünni bloklar zamanla kendi içlerinde bölünmüş, Sünni seçmenden Şii siyasi partilere, Şii seçmenden Sünni ağırlıklı listelere kaymalar olmuştur. Dini söylem son zamanlarda yerini sivilcilik, demokrasi ve ulus gibi daha seküler kavramlara bırakmıştır. İronik bir şekilde din adamları reform söylemlerine öncülük ederken bu konuda arka planı olmayan siyasetçiler daha dini bir söylem benimsemiştir.

Seçime giden süreçte reform ve devlet inşası kavramları temelinde bir seçim programı benimseyen, toplumsal adalet, yolsuzlukla mücadele, temel hizmetlerin halka sunulması, iktisadi kalkınma ve güvenlik sektöründe reform söylemini benimseyen Mukteda Sadr liderliğinde ve Irak Komünist Partisi gibi seküler partilerle ittifak neticesinde oluşan Sairun Koalisyonu'nun seçimin galibi olması Irak siyasetinin dönüşen doğasını ortaya çıkarmıştır. Önümüzdeki süreçte DEAŞ'ın kontrol ettiği bölgelerdeki yıkım ve DEAŞ'la mücadelenin ekonomiye etkileri nedeniyle durma

EMRAH KEKİLLİ

2009'da Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı, halihazırda Marmara Üniversitesi Tarih Bölümü'nde başladığı doktora eğitimine Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi'nde devam etmektedir. 2012'de Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Libya'ya giden Kekilli, 2013 itibarıyla Libya'da faaliyet gösteren bir Türk şirketinde yönetici olarak çalıştı. 2015 yılında Türkiye'ye dönerek uluslararası basın kuruluşları için Arapça-Türkçe tercümanlık yaptı. Libya üzerine çok sayıda akademik ve politik makale kaleme alan Kekilli, Libya'yı merkeze alarak Batı Arap Dünyası üzerine çalışmalarını yürütmektedir. Libya tarihi, siyaseti, ekonomisi, Kuzey Afrika'da devlet dışı silahlı gruplar, cihadi gruplar ve cihadi grupların ideolojik söylemi üzerine yoğunlaşmaktadır.

noktasına gelen altyapı yatırımlarının canlanması en önemli konu başlıklarından olacaktır. Zira ifade edilen hususlar seçmenin en önemli talepleri ve siyasetin en önde gelen vaatleri arasında yer almaktadır. Irak Başbakanı İbadi döneminde Irak'ın yeniden inşası için finansal destek bulma çabalarının yeni hükümet tarafından benimsenmesi durumunda Kuveyt'te gerçekleştirilen Irak'ın yeniden inşası konferansı da önceliğini koruyacaktır.

IRAK'IN YENİDEN İNŞASI İÇİN FİNANSAL DESTEK ARAYIŞI

Irak seçimlerine giden süreçte Kuveyt'in ev sahipliğinde, Irak'ta DEAŞ terör örgütünden temizlenen bölgelerde meydana gelen yıkımı onarmak amacıyla 12-14 Şubat tarihlerinde "Irak'ın Yeniden İnşası Kuveyt Uluslararası Konferansı" düzenlenmiştir. 73 ülkeden yetkili kişi ve kurumların, 51 kalkınma fonu ve finans kurumunun, 107 yerel, bölgesel ve uluslararası STK ve 1.850 özel sektör temsilcisinin katıldığı konferansta Irak'taki ilgili kurumların hazırladığı 200 büyük ve orta ölçekli proje tartışılmıştır. BM Genel Sekreteri Antonio Guterres'in de bulunduğu konferans üç oturumdan oluşmuştur. İlk oturumda "Irak'ın Yeniden İnşası" başlığı altında yüzlerce yerel ve küresel uzmanın sunumuyla Irak'ta yıkımın boyutları ve ülkenin yeniden inşası için gerekli projeler değerlendirilmiştir. İkinci oturumda "Irak'ta İnsani Durumu Desteklemek İçin STK Projeleri" başlığıyla Irak'ta insani sorunları gidermek için neler yapılabileceği konusu ele alınmıştır. Üçüncü oturumda ise "Irak'ta Yatırım İmkanları" başlığı altında Irak'taki ilgili kurumlar katılımcılara yatırım imkanlarını sunmuştur.

Konferansta toplanması planlanan miktar Irak Başbakanı Haydar İbadi tarafından 88 milyar dolar duyurulsa da ancak 30 milyar dolar toplanabilmiştir. Dünya Bankası ve Irak hükümetinin verdiği rakamlara göre Irak'taki doğrudan yıkımın yeniden inşası için 45,7 milyar dolar, yeniden inşanın tamamıyla gerçekleşebilmesi amacıyla 88 milyar dolar gerekmektedir. Kısa vadede istikrar ve inşaa için zaruri adımların atılması amacıyla 23 milyar dolara, uzun vadede ise

65 milyar dolara ihtiyaç vardır.¹ Zira yıkımın boyutları bir hayli büyüktür. 2017 sonu rakamlarına göre DEAŞ kaynaklı yıkım nedeniyle evlerini terk etmek zorunda kalan 3,2 milyon insanın evlerine döndüğü, 2,6 milyon insanın ise evlerine halen dönemediği ifade edilmektedir.

Toplanan paralar üç ana başlık altında tasnif edilmiştir. Bunlardan ilki bağışlar, ikincisi kredi kolaylaştırılması, üçüncüsü ise devlet tahvilleri karşılığı kredilerdir. Konferansta İbadi hükümetinin 5 milyarlık bir bağış beklediği halde ancak 1,8 milyar dolar bağış yapıldığı ifade edilmektedir.² Konferansın ikinci gününün yatırımlara tahsis edildiği ancak ülkedeki istikrarsızlık nedeniyle ülkenin yatırım çekemediği görülmüştür. Türkiye yatırım ve kredi olarak 5 milyar dolar vermeyi taahhüt etmiştir. Suudi Arabistan 1 milyar dolar yatırım projesi ve 500 milyon dolar Irak ihracatını destekleme, Birleşmiş Arap Emirlikleri (BAE) 5,5 milyar dolar destek, Katar 1 milyar kredi ve yatırım, Kuveyt ise 2 milyar dolar kredi ve yatırım taahhüdünde bulunmuştur.³

Bu konferans Irak'ın yeniden inşasına ilişkin yapılmış ilk konferans olmayıp daha önce de buna benzer konferanslar gerçekleştirilmiştir. Irak'a destek konferanslarının ilki 2003'te İspanya'nın başkenti Madrid'de 73 devlet ve 20 uluslararası kurumun katılımıyla düzenlenmişti. Bu konferansta Irak'a 33 milyar dolar vaat edilmişti. O dönemde ABD, Japonya ve İngiltere gibi ülkeler konferansa ciddi katkı sunmuştu. Madrid Konferansı ve Kuveyt Konferansı mekan, destek sunan ülkeler ve içerik itibarıyla karşılaştırıldığında Irak'ın küresel siyasetteki konumunda ciddi bir dönüşüm yaşandığı görülmektedir. ABD'nin bütçe ayırmak yerine bölgesel müttelikleri (BAE ve Suudi Arabistan'ı) üzerinden desteklediğini ifade etmesi, önümüzdeki dönemde Irak özelinde BAE ve Suudi Arabistan ile daha güçlü iş birlikleri geliştireceğini gös-

1. "Iraq Says Reconstruction after War on Islamic State to Cost \$88 Billion", Reuters, 12 Şubat 2018.
2. "تحديات أمام قروض إعادة إعمار العراق", El-Arabi el-Cedid, 15 Şubat 2018.
3. "مؤتمر (إعمار العراق) يختتم أعماله في الكويت بإسهامات قدرها 30 مليار دولار", Kuveyt Haber Ajansı, 14 Şubat 2018.

termektedir. Diğer taraftan Türkiye, Kuveyt ve Katar gibi ülkelerin konferansta güçlü bir şekilde bulunması ABD ve İran'ın Irak politikalarını tek başına şekillendiremeyeceğinin bir işaretidir.

SÖYLEM, EYLEM VE ALGI

İbadi'nin başbakanlığı döneminde yaşanan olumlu gelişmelerin devam edip etmemesi yeni hükümetin Irak'ta etkin olan ülkelerle kurduğu ilişkiyle doğru orantılı olacaktır. İbadi yönetiminde Irak DEAŞ'ın başta Musul olmak üzere Irak'taki saha kontrolüne neredeyse tamamıyla son vermiş, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlık girişimini başarıyla engellemiş, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Türkiye gibi komşu ülkelerle ve ABD gibi Irak'taki önemli aktörlerle ciddi ilişkiler geliştirmişti.

Seçimlere giden süreçte ise DEAŞ'tan arındırılan bölgelerin imarı, bu bölge halkı ve Irak'taki toplumsal kesimler arasında yeni bir ulusal uzlaşma tesisi, bunun mümkün olabilmesi için siyasi istikrarın temini ve yolsuzlukla mücadele kavramları siyasetçilerin ana gündem maddesi olmuştu. Seçim sonrası süreçte bu gündem maddelerinin seçmenin taleplerine karşılık verecek şekilde hayata geçirilmesi seçimlerden sonra ortaya çıkacak siyasi tabloyla doğrudan ilişkilidir. Türkiye, Körfez ülkeleri ve ABD'nin iş birliği geliştirme noktasında sorun yaşamayacağı bir hükümetin varlığı, ülkede yabancı şirketlerin rahat faaliyet göstermesine imkan sunacak istikrar ve güvenin temini Irak'ın yeniden inşasını mümkün kılacaktır. Zira BM Genel Sekreteri başta olmak üzere uluslararası aktörler Kuveyt konferansına katılmış, Irak'ın İran dışındaki bütün komşuları konferansa güçlü katılım göstermiş ve yeniden inşa için ilk etapta gerekli olduğu kaydedilen 23 milyar doların üzerinde bir rakam taahhüt edilmişti. Bu durum bölgesel ve küresel aktörlerin Irak'ta ana gündem maddesi olan inşa sürecine katkı sunmak istediğini ortaya koymaktadır.

Seçimlere giden süreçte Maliki döneminin mirası seçmenler arasında ciddi eleştirilere konu olurken İbadi'nin iç ve dış politikaları ile Sadr'ın reform çağrıları daha geniş bir toplumsal taban tarafından sahiplenil-

miştir. “Yeniden İnşa Konferansı”nın Kuveyt'te olması, İran'ın hiçbir bütçe ayırmaması, Türkiye ve Körfez ülkelerinin ciddi katkılar sunması ve İbadi yönetimindeki Irak'ın bölgesel kabul görmesi halkta Irak'ın İran yerine Arap dünyası ve Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmesi gerektiği yönünde bir algı oluşturmuştur. 12 Mayıs seçimleriyle İran'a mesafeli, reform ve inşa söylemini benimseyen, siyaseti geliştirme arayışında olan, mezhepler üstü ve bağımsız bir Irak'a vurgu yapan aktörler seçimlerden güçlenerek çıkmıştır. Bu tablonun Irak'ın yeniden inşa sürecine olumlu katkı yapacağı öngörülmektedir.

Konferansta ifade edilen 30 milyar doların yeniden inşa projelerinde kullanılmasına ilişkin teknik, ekonomik ve siyasi meydan okumalar bulunmaktadır. Dünya Bankası'nın Irak'a ilişkin şartları nedeniyle Irak'ın kendisine sunulan kredileri büyük oranda reddetmesi mümkündür çünkü Dünya Bankası Irak'ın daha fazla borçlanmasını uygun görmemektedir. Zira Irak'ın 120 milyar dolar civarında borcu olduğu ve yüksek faizler nedeniyle ödemekte güçlük çektiği kaydedilmektedir. Irak Yatırım Fonu Başkanı Mustafa el-Hiti'nin ifadeleri⁴ Irak'ın yukarıda vurgulanan durumun farkında olduğuna işaret etmektedir:

Bu verilenler düşük faizlerle verilen krediler. Hepsinin kullanmamız gibi bir zorunluluk yok, on yıllık yeniden inşa planı çerçevesinde ihtiyaçlarımız doğrultusunda biz neyi kullanacağımızı seçeceğiz.

Konferansta taahhüt edilen kredi ve yatırımlarla öngörülen projelerin uygulanmasına ilişkin ön plana çıkan eleştiri Irak'ta yatırım ve inşayı mümkün kılacak istikrarlı bir siyasi ortam ve güvenlik sektörünün olmasıdır. Bunun yanında Irak'ta kök saldığı genel kabul gören yolsuzluk içinde bu kredi ve yatırımların doğru şekilde nasıl kullanılabileceğine yönelik soru işaretleri vardır. Bu soru işaretleri aynı zamanda Irak siyasetinin ana gündem maddeleri arasında yer almaktadır. Yeni kurulacak hükümet bu soru işaretlerini giderebildiği ölçüde seçmenin taleplerine karşılık verecek proje ve yatırımları hayata geçirebilecektir.

4. “Conference for Iraq Draws Investors Instead of Donors”, Al-Monitor, 23 Şubat 2018.

Irak'ın yeniden inşası toplumsal ve siyasi uzlaşıyla bir arada gerçekleştirilebilecek bir proje olarak yorumlanmalıdır. Yeniden inşa gündemi DEAŞ ve onunla mücadele gerekçesiyle Sünni bölgelerde yerinden edilen halkın evlerine dönmesine ilişkin ortaya çıkmıştır. Ancak halkın evlerine dönmesinin önünde kabilesel çekişmeler (DEAŞ öncesinde var olan ve DEAŞ döneminde derinleşen) ve güvenlik güçlerinin parçalı ve kontrol dışı yapısı (Haşdi Şabi'nin neden olduğu sorunlar) gibi giderilmesi gereken engeller bulunmaktadır.

Kabileler arası çekişmelerin kabilelerin Bağdat'la ilişkilerini etkilediği, bazı tarafların Haşdi Şabi ve Bağdat'la ilişki kurarak etkinlik kazanmaya çalıştığı, Irak'ın Haşdi Şabi içindeki uzantıları üzerinde bu durumu kendi lehine kullanmaya çalıştığı bilinmektedir. Haşdi Şabi'nin Sünni bölgeler üzerindeki belirleyiciliğinin artması, Sünnilerin talepleri ve iradesinin siyasete yansımalarının önünde engel olarak görülmektedir. Bu durum toplumsal huzursuzluğu beslediği gibi siyasetin etkinliğini de kırmaktadır. Irak seçimleri sonrası ortaya çıkan siyasi tablo Irak seçmeninin belirtilen sorunları aşacak siyasi aktörler arayışında olduğunu ortaya koyduğu gibi Irak'ta işgal sonrasında ortaya çıkan kırılma ve dış etkilerin de varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Bu nedenle yeni hükümeti çok bileşenli bir denkleme yönetmek gibi zor bir görev beklemektedir.

İRAN-ABD REKABETİ VE İNŞAYA MEYDAN OKUMALAR

ABD konferansa bütçe ayırmamış ancak bölgesel müttefikleri üzerinden konferansı desteklediğini ifade etmiştir. Bunun yanında ABD, Export-Import Bank'ın Bağdat'a 3 milyar kredi açmasını taahhüt etmiştir. ABD'nin Suudi Arabistan ve BAE gibi müttefikleri konferansta güçlü şekilde kendini göstermiştir. Konferans ayrıca bu ülkeler ile İran arasında polemiklere sahne olmuştur. Suudi Arabistan Kültür Bakanı Avad bin Salih el-Avad Irak'ın konferansa destek vermemesini "barışı destekleyenler ve terörü destekleyenler arasındaki fark" olarak nitelmiştir. BAE Dışişlerinden So-

rumlu Devlet Bakanı Enver Karkaş, Irak'ın konferansa katkı sunmadaki kararsızlığını mezhepçi politikalar izleyen Irak için normal ve krizden beslenen bir ülke açısından beklenen bir durum olarak yorumlamıştır.⁵

Trump'ın Irak'la nükleer anlaşmayı askıya alması ve ABD Dışişleri Bakanı Pompeo'nun Irak'a yönelik ağır yaptırımlar uygulayacağı yönündeki açıklamaları ABD-İran geriliminin giderek tırmanacağını ortaya koymuştur. ABD'nin Körfez'deki müttefiklerinin Irak'ı baskılama konusunda oldukça istekli davrandığı dikkate alındığında konferansta Körfez ülkeleri ve İran arasındaki gerilimin Irak'ın yeniden inşası noktasındaki somut adımlarda da kendisini göstereceğini öngörmek zor değil.

İran konferansa katılmakla birlikte konferans için bütçe ayırmamıştır. Irak'ın bu tavrı ciddi eleştirilere hedef olmuştur. Irak'ın iç ve dış borçları gibi teknik konular dışında siyasi istikrarsızlık ve güvenlik sektörünün denetim dışılığı ve toplumsal huzursuzlukların neredeyse tamamı Irak'la ilişkilendirilmektedir. Irak'ın Devrim Muhafızları'na bağlı şirketleri, Irak'ta özellikle petrol, ulaşım, iletişim ve inşaat sektörlerindeki güçlü varlığı yatırımcıların Irak'ın yeniden inşasında rol almaya ilişkin tereddütlerini pekiştirmektedir.⁶

İran'ın özellikle Haşdi Şabi başta olmak üzere güvenlik sektöründeki etkisinin yukarıda ifade edildiği gibi toplumsal kesimler arasındaki uzlaşma ve siyasi istikrar üzerinde olumsuz etkileri bulunmaktadır. Irak'ın, kendi şirketlerinin Irak'ta ana aktör olmasını istediği için konferansa mesafeli yaklaşmayı tercih ettiği yorumlanabilir. Bir diğer ifadeyle Irak'ın yeniden inşasında Körfez'in etkin rol almasının Irak'ı rahatsız ettiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle Irak'ın yeniden inşası İran, ABD ve müttefiki olan diğer ülkelerin rekabeti gibi sıkıntılı bir süreci de içermektedir. Irak'ın Irak'taki demografik derinliği, siyasi belirleyiciliği ve askeri varlığı dikkate alındığında rekabetin şiddetini öngörmek zor değildir.

5. "مؤتمر إعادة إعمار العراق يفضح النظام الإيراني", Şarku'l-Evsat, 16 Şubat 2018.

6. Jonas Parello-Plesner, Michael Pregent ve Katelyn Gough, "Stabilizing and Reconstructing Iraq: A Challenging Path Ahead", Hudson Enstitüsü, (Şubat 2018).

SONUÇ

Başta Türkiye olmak üzere bölgesel aktörler Irak'ın yeniden inşasına katkı sunmak üzere açık irade ortaya koymuştur. Konferansta en ciddi yardım ve krediyi Türkiye ve Irak'a komşu ülkeler sunmuştur. Ancak Körfez-İran gerginliği konferansa yansdığı gibi seçim sonrası süreçte inşa çabalarını da etkileyecektir. İran, Irak'taki etki alanına farklı aktörlerin girmesinden rahatsızlık duyacağından inşa için dahi olsa diğer ülkelerin alanının genişlemesini istemeyecektir. ABD Körfez'deki müttefiklerinin inşa fikri üzerinden Irak'taki etki alanını genişletmesini

destekleyecektir. Türkiye ise mümkün mertebe bu gerilimin tarafı olmaktan kaçınıp inşa süreçlerine yoğunlaşacaktır. Irak siyaseti bir taraftan halktan gelen inşa taleplerine karşılık vermeye çalışırken diğer yandan ABD-İran rekabetinden en az etkiyle çıkma gayreti gösterecektir. ABD ve Körfez ülkeleriyle İran ve Irak içindeki vekilleri üzerinden birbirine yüklendikçe bunun Irak siyasetine yansımaları yeni kırılmaları tetikleyecektir. Gündem bu zeminde ortaya çıkacak siyasi krizlere odaklanırken Irak'ın yeniden inşasına ilişkin atılması gereken adımların ikinci plana düşmesi ihtimal dahilindedir.

SIYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI
FOUNDATION FOR POLITICAL, ECONOMIC AND SOCIAL RESEARCH
مركز الدراسات السياسية والاقتصادية والاجتماعية

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | Ankara

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya
06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı
No: 41-43 Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 315 11 00 | Faks: +90 212 315 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite
1106 Washington D.C. 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

SETA | Cairo

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen
Flat No: 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985